

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК УСТАНОВКА НА ПРОДУКТИВНУ ПОШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Анатолій ПАВЛІЧЕНКО

Copyright © 2003

Суспільна проблема: Інтенсивна соціальна реструктуризація припускає нове осмислення вже наявного досвіду з питань формування позитивних ціннісних уподобань і на їх основі фахових орієнтирів особистості, рівно як і новаторських психологічних досліджень даного процесу; в іншому випадку є ризик втратити чи залишити повно нереалізованими багато талантів майбутніх спеціалістів.

Мета статті полягає в тому, щоб аргументувати таку гіпотезу: ціннісно-орієнтаційна сфера особистості студентів, позитивно сформовані установки, уподобання та соціально значущі форми їхньої діяльності допомагають майбутнім фахівцям у надбанні потрібних знань, умінь, норм і цінностей при проектуванні ними власного професійного шляху.

Авторська ідея: процес професійного розвитку особистості за сучасних умов полягає у першочерговому визначенні кожним майбутнім психологом принципів, ціннісних орієнтацій, своєї соціальної позиції, спираючись на попередній професійний вибір і формування на цьому підґрунті завдань всього цілеспрямованого саморозвитку.

Сутнісний зміст: проаналізовані психологічні риси, якості та цінності, які сприяють орієнтації особистості на успішну професійну діяльність; обґрунтовані стан, динаміка змін і способи підвищення ефективності керівництва становленням позитивних ціннісних орієнтацій у сфері майбутньої професійної діяльності студентів-психологів.

Ключові слова: цінності, ціннісно-орієнтаційна сфера, професійні цільові

установки, ціннісні орієнтації, мотивація професійної діяльності, особистісний підхід до вивчення професії, професійні установки, аксіосфера, проектування професійного шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Типологія рис і якостей фахівця-психолога. Науковці багаторазово зверталися до вивчення особистісних особливостей фахової зрілості спеціалістів з психології, розглядаючи їх із різноманітних теоретичних позицій [8; 9; 13; 16 та ін.]. Загалом аналіз професійного зростання як процесу, зумовленого впливом на нього людей і подій, ведеться в рамках двох принципово відмінних підходів. Перший – *особистісний*, що відводить головну роль особистим схильностям, здібностям і спроможностям індивіда, а другий – *психосоціальний*, що зосереджує увагу на процесах спілкування і соціалізації, передусім як чинниках формування професійно важливих якостей майбутнього психолога. При цьому в контексті першого підходу вивчається те, як “у результаті різноманітних заохочень, мотивації і контактів з іншими людьми приймається рішення обрати спеціальність психолога, якою мірою це рішення відображає ті види діяльності, що приносили задоволення в ранньому віці, і які саме домагання пов’язані з цим вибором”. У контексті другого підходу важливим є соціальний статус даної професії, можливі соціальні винагороди і заохочення, що очікують індивіда на цьому шляху. У процесі соціалізації початкові цілі й очікування підлягають постійному корегуванню в ракурсі но-

вого досвіду, мінливих умов і знань про переваги обраного фахового самовизначення. При цьому перебудовуються також свідомі та несвідомі аспекти особистості, причому відповідно до вимог, які задаються рольовими функціями і професійним статусом психолога [10, с. 109].

Здебільшого говорять про дві групи фахівців за сформованістю професійних якостей: а) тих, хто досягнув зрілості у своїй спеціалізованій діяльності і займається активною науково-дослідною чи практичною роботою, і б) тих, хто лише формується як професіонал, перебуваючи на підготовчому періоді фахового зростання. До останньої групи відносяться студенти, які за результатами різного соціологічного та особистісного тестування є перспективними для психологічної науки і практики.

Для певних видів фахової діяльності більшість особистісних якостей є специфічними. Психологами-теоретиками система професійно важливих якостей розглядається як складна структура, що містить емпатію, ерудицію, широке мислення, інтуїцію, вміння імпровізувати, спостережливість, оптимізм, спритність, професійне передбачення, рефлексію [1; 2; 3; 5; 7; 11]. Очевидно, що така системна організація аналізованих якостей притаманна спеціалісту-практику. Проте важливо дослідити динаміку становлення цих рис-якостей у процесі формування особистості, виявити передумови і тенденції успішної реалізації професійно-цілевих установок в оволодінні фахом психолога.

Серед головних передумов вибору професії психолога американський дослідник Б.Ейдрюсон [10] вказує такі: 1) сімейні умови і походження, спосіб життя і вид діяльності батьків, характер середовища, у якому народився і виріс майбутній спеціаліст; 2) події дитинства, що головним чином пов'язані зі школою й академічним середовищем; 3) інтелектуальні та емоційні особливості індивіда, котрі виявляються під час його

взаємодії з актуальним соціальним довкіллям; 4) власні внутрішньоособистісні конфлікти, які кожен намагатиметься вирішити з допомогою певної системи наукових знань і практичних умінь у сфері наукової психології.

Варто визнати, що вибір окремих осіб із метою їхньої підготовки до наступної діяльності як професійних психологів не завжди є вдалим. Одна з причин цього – належне неусвідомлення студентами власного вибору, тобто нерозуміння того, яким власне вимогам у змісті профдіяльності доречно приділяти першочергову увагу при оволодінні певними особистісними якостями і спроможностями, яких нормативів поведінки треба дотримуватись у повсякденному житті й трансферувати їх у майбутнє.

У цьому аналітичному контексті проблема творчих спроможностей у зв'язку із завданнями вищої школи розглядається в роботі М.Хантера (1913 рік), котрий виділяє такі п'ять основних властивостей, притаманних творчій особистості майбутнього психолога:

1. *Зацікавлення складним і незрозумілим*; для розвитку цієї схильності у студентів варто заохочувати їхнє нешаблонне мислення та організовувати продуктивний пошук на протигагу спрощеним догматичним орієнтаціям та репродукуванню знань.

2. *Перцептивна відкритість*; що притаманна творчо обдарованим особистостям, тоді як індивіди з меншою креативністю тяжіють до оцінкових суджень; в останньому разі має місце спрощена, старанно спланована організація життя та вузькість принципових позицій, а перцептивний погляд на світ спричинює відкритості досвіду як у сфері внутрішнього, так і зовнішнього зреалізування. Водночас висока перцептивна відкритість часто призводить до тимчасового припинення активних творчих пошуків, або критичного ставлення до власних життєвих домагань. Не дивно, що розповсюдження отрима-

ли пасивні способи досягнення відкритого безоцінкового сприйняття, коли людина підвладна своїм безпосереднім відчуттям. Зокрема, мовиться про різноманітні методи таких медитаційних дисциплін, як дзен і йога. Їх мета – звільнити особу від буденних способів пізнання та зробити її сприйнятливою до властивостей, відчуттів і думок, на які вона колись не звертала уваги. Серед методів та прийомів, що сприяють звільненню фантазії і думки, називаються також вправи гештальтпсихології, „мозкової атаки” чи „штурму” та ін.

3. *Схильність задавати собі запитання*, що, поряд із творчим ставленням як спроможністю дивуватися, бачити заплутані проблеми і прогалини у знаннях, спонукає індивіда виявляти спрямування власної особистості до пізнання нових, раніше невідомих фактів, наукових концептів, теоретичних і прикладних аспектів психології.

4. *Почуття відповідальності за розвиток науки*, котре властиве творчим спеціалістам-психологам і не обмежується вузьким практицизмом, а передбачає пошук нових методів і прийомів психологізування (наприклад, у сфері психологічних впливів на клієнта).

5. *Наукова цінність продукції*, що ґрунтується на вивченні процесу наукової творчості, причому як з допомогою кількісного аналізу, так і якісного. При цьому високий інтелект не гарантує розвиток відповідного рівня творчої продуктивності психолога-дослідника.

У статті К. Рамуля [10] здійснений психологічний аналіз професії вченого-психолога, першочергово зважаючи на специфіку фахової діяльності, окремі особистісні якості і спроможності до ефективної науково-дослідницької та психопрактичної роботи. Сутнісно мовиться про:

а) спонтанну допитливість, себто “почикування людської душі”, котре підсилене розвиненим „смаком” до нових знань;

б) спроможність тривалий час займатися розв’язуванням однієї проблеми,

здебільшого складної, багатоаспектної, актуальної;

в) відносно високу обдарованість, котра ґрунтується на розвитку пам’яті (швидке привласнення та легке відтворення різноманітної інформації про психодуховний світ клієнта), творчого мислення (відшукання єдино правильного, оптимального розв’язку конкретної психотерапевтичної чи консультаційної ситуації); розробка більш досконалих методів і технічних засобів спостереження, реєстрації і вимірювання психологічних явищ, швидке і правильне розв’язання розумових задач; здатність фантазувати, спостережливість тощо;

г) окремі, професійно значущі, риси особистості: ентузіазм щодо своєї роботи та завдань, старанність і наполегливість у тривалій виснажливій роботі, самодисциплінованість, спроможність до критики і самокритики, об’єктивність, котра відводить небезпеку відходу від істини через вплив особистих почуттів, бажань, установок, уміння ладнати з людьми, налагоджувати стійкі комунікативні зв’язки (досягнення рапорту).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Короткий попередній аналіз раніше проведених досліджень показує, що на тлі численних емпіричних класифікацій професійно важливих властивостей і рис особистості психолога недостатньо ґрунтовно досліджені його ціннісні орієнтації, соціальні вартості та психосмислові утворення у системі сучасної вищої школи. Іншими словами, поза увагою науковців досі залишається *аксіосфера студентів-психологів*, її генезис та особливості розвиткового функціонування, а також конкретно-динамічне вартісно-нормативне спрямування системи професійної підготовки майбутніх психологів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Обстоюване дослідження покликане внести ясність, поперше, у з’ясування психологічних закономірностей розвитку аксіосфери

особистості у системі її соціальних взаємостосунків, по-друге, у питання вибору і самопроекування студентом психологом власного професійного шляху. При цьому аксіоматично виходимо з того, що ефективність будь-якого виду психологічної роботи безпосередньо залежить від повноти задіяння усіх потенційно наявних схильностей фахівця, котре, зі свого боку, посилює формотворчий вплив на його різноманітні психологічні властивості. Тому обране спрямування власних дій майбутнього психолога впливає не тільки на формування його суспільно і професійно важливих якостей, а й на загальний гармонійний розвиток як суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсума.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Істотний вплив на формування світогляду особистості має психодуховна складова суспільного життя. Саме від неї залежить моральна самосвідомість людини, гуманне спрямування потребо-мотиваційної сфери, нарешті наукова картина світу. Від цього значною мірою залежить успішне виконання завдань, що постають перед кожним громадянином. Очевидно, що під час аналізу спонукально-орієнтаційних значущих видів діяльності має місце відсутність спільності світоглядних позицій, переконань, ідеалів, цілей, духовних цінностей у життєактивності індивідуальних і групових суб'єктів. До того ж самі внутрішні умови почасти перешкоджають позитивній взаємодії особистості і соціуму (деформація високих вартостей у суспільній свідомості, відсутність імунітету до сприйняття субкультури мотиваційних аномалій, переважання у системі взаємин яскраво виражених корисливих інтересів, масові форми девіантної поведінки молоді тощо). Організоване формування мотиваційно-смыслові і ціннісної сфер профдіяльності майбутніх психологів вимагає першочергового виявлення тенденції

розвитку даного процесу у ситуативно-культурному просторі соціальних взаємин і за конкретно-історичних умов.

Психологічне пізнання тенденції як напрямку розвитку окремого явища чи процесу є специфічною формою вияву одного чи кількох законів, що реалізуються багатоваріантно у соціумі через свідому діяльність. Проблемний перехід суспільства з одного стану до іншого змушує людей думати, діяти і, переживаючи драматичні сюжети долі, творити. Відчутно зростає критична складова життя, котра підтримується різними формами публіцистики, що пропагують реальність такою, якою вона є. Тому сьогодні на передній план індивідуальних якостей виходять гуманістичні, світоглядні і духовні цінності, котрі охарактеризовують особистість як ідейного фундатора нових соціальних взаємостосунків на етапі видозміни економічних та буденних умов існування громадянського загалу.

У системі сучасних соціальних вартостей спрямування ціннісних орієнтацій чітко фіксується як окрема життєва позиція за критеріями рівня зацікавленості, з одного боку, сферою праці, з іншого – сімейно-побутовою активністю і дозвіллям [19; 20]. Отож спосіб життя – вирішальний чинник системного формування цінностей, які, зі свого боку, відображають професійну причетність особи. Є також дані про істотні розбіжності в ціннісних орієнтаціях старшокурсників факультетів психології та журналістики університету: у майбутніх журналістів серед термінальних цінностей на першому місці знаходяться “любов”, “робота”, на третьому – “щастя” і “сімейне життя”, на останньому – “краса” та “мистецтво”, а у психологів перші місця посідають “психічне і фізичне здоров'я”, “пізнання”. Щодо інструментальних цінностей, то для перших найвагомими є “смівливість у відстоюванні своїх поглядів” і “ретельність”, а для других – “терпимість” і “самоконтроль”. Отож у психологів

переважає орієнтація на родину і науку, а в журналістів – на виконання службових обов'язків.

Культурно-історична зміна структури і суб'єктивної значущості цінностей виявляється здебільшого методом контент-аналізу, що дає змогу з'ясувати структурно-динамічні та змістовно-значеннєві характеристики ціннісних орієнтацій представників різних поколінь, вікових груп і соціальних стратів, у т. ч. виявляти розбіжності між реальними і соціально схвалюваними вартостями. До першої групи характеристик відносяться ієрархічність у співвідношенні термінальних та інструментальних цінностей, їх позитивно-негативна асиметрія, стійкість-мінливість, сила-слабкість, неочевидність-виразність. При цьому окремі цінності функціонують на різних рівнях свідомості. Цей науковий факт підтверджує розбіжність рангової і кореляційної структури аналізованих орієнтацій. Матеріально забезпечене життя одержує низький ранг в обстежених, тобто свідомо відсувається на задній план, і водночас воно перебуває у центрі кореляційної структури, є фокусом усієї аксіосфери особистості. Крім того, актуальні цінності індивідуальної та групової природи, хоча й близькі, все ж не збігаються повно, тобто не є тотожними. Разом з тим мають місце певні статеві розбіжності: для жіночої статі до головних цінностей належать афіліація, довірливі відносини, традиційні термінальні цінності; для чоловічої – інструментальні вартості й орієнтація на самореалізацію і самоствердження. Нами емпірично зафіксована підвищена значущість тих цінностей, котрих бракує конкретній особі, що вказує на їхній компенсаторний характер на рівні особистісних рис (сором'язливість, істероїдність, сильна інтровертованість). Проте задоволення життям і позитивні соціальні взаємостосунки знімають ознаки вартісної компенсаторності.

Соціальні норми – це масив правил та обмежень, що регламентує людські взаємостосунки, у т. ч. й у професійній діяльності. Їх об'єктивний характер заперечує суб'єктивізм дій, сприяє інтеграції і впорядкуванню життєактивності індивідів і груп. Проте це не означає, що не можна виявляти психологічний зміст аналізованих норм та їхнього зв'язку з мотивацією, ціннісними орієнтаціями, установками, іншими особистісними властивостями [див: 4; 6; 7; 11]. Тим більше, що соціальне нормування поведінки організується довкола правил, котрі містять оцінку та обов'язок, мають повчальний характер через груповий тиск на її членів. При цьому однорідна множина директив стає нормою лише тоді, коли їх невиконання карається санкціями. Тоді особистісне нормонаслідування підказує доречні способи діяння та шляхи здолання конфліктних ситуацій, а також дає змогу вникнути впливу випадкових мотивів. Відтак самонормування життєвого процесу людини – це могутній засіб її соціального контролю і стабільності професійного зростання. *Універсальне* (здобутки, звичаї), *внутрішньогрупове* (ритуали) та *особистісне* нормонаслідування, хоч і по-різному співвідносяться із Я-концепцією особистості, все ж тільки у єдності можуть задовольнити професійні домагання.

Для особистісного нормонаслідування важливе значення має ступінь їх усвідомлення та дієвості: людина знає про наслідки своїх дій для інших й особисто приймає відповідальність за вчинки відповідно до привласненого світу норм. Водночас суб'єктивне обстоювання набутих особою норм підвищує її самооцінку і зменшує самокритичність. Соціально-психологічні норми формовиявляються за певних умов у моделях поведінки, діяльності, спілкування, котрі й спричинюють формування усталеної системи цінностей особистості. Остання структурує свідо-

мість і відіграє роль орієнтиру будь-якої, в т. ч. і професійної, діяльності майбутнього психолога.

Привласнена цінність – один з основних механізмів взаємодії людини і суспільства, особистості і культури. Це положення є центральним для гуманістично-аксіологічного підходу, в якому культура розуміється як світ втілених вартостей, а сфера застосування самого поняття проектується на людський світ культури і соціальної дійсності [14; с. 37]. У цьому контексті ціннісні орієнтації являють собою узагальнені уявлення людей про цілі і норми своєї поведінки, що втілюють історичний досвід і стисло відображають зміст культури епохи, окремого соціуму і людства в цілому; як усвідомлені орієнтири, вони дають змогу індивідам і соціальним групам співвідносити свої дії. Причому першочергово цінність є тим, що дає ідеальній меті вагу спонукального впливу на спосіб і характер людської діяльності [див.: 5; 12].

Отже, ціннісна свідомість знаходиться у підґрунті цільових установок, а цільове спричинення психологічно тожне ціннісній детермінації. Цілі здебільшого впливають на людську діяльність не реально, а ідеально, тобто як потреба, намір чи повинність. Тому й професійні домагання та цільові установки підпорядковуються системі особистісних цінностей, котрі і визначають тенденції розвитку і шляхи реалізації власного природного потенціалу в різноманітних сферах суспільного життя людини.

Психологічні засади обрання фахового майбутнього пов'язані з вибором не лише робочої спеціальності чи конкретного місця роботи, а й кола спілкування, соціоекономічного контексту і перспектив подальшого життєвого шляху особистості. Тому недостатньо враховувати тільки сферу її вузькопрофесійних інтересів, схильностей, здібностей, талантів. Варто охопити якомога повніше внутрішній світ людини, перед-

усім виявити особливості світогляду, уподобань, цільових орієнтирів, буденних мотивів, широту інтересів, здатність контактувати з колегами. Іншими словами, треба пізнати в людині особистість, а не зафіксувати її знання, уміння і навички, спрямовані на виконання певних соціальних завдань.

Індивідуальні особливості та особистісні риси дають змогу виявити схильності і хист людини до тієї чи іншої професії. Широкий спектр наукових знань щодо профвідбору (фізіологія, психологія, соціологія та ін.) вимагає міждисциплінарного підходу до розв'язання окреслених нами завдань дослідження та конкретного практикування. Річ у тім, що недостатній розвиток окремої сторони спеціальних, фахових якостей є протипоказанням для вибору професії, оскільки не всі психічні властивості підлягають удосконаленню. Ще Платон свого часу підмітив, що „люди народжуються не занадто схожими одні на одних, і їхня природа буває різна, та й здатності до тієї чи іншої справи теж”.

Ось чому найважливіше окреслити коло професійно доцільних якостей особистості для конкретного робочого місця. Знайти ідеального працівника неможливо, тому потрібно робити ставку на придбання необхідних умінь і навичок під час навчальної та спеціалізованої практичної роботи. Тут велику роль відіграє здатність студента швидко адаптуватися до освітньо-психологічної діяльності, мобільність його мислення, бажання й уміння постійно самовдосконалюватися. Побачити, а в подальшому і збагатити свій конструктивний потенціал не менш важливо, ніж оцінити реальні якості окремого наступника.

З позицій технократичного підходу професійний шлях розглядається як детальна розробка проекту, тобто спочатку вибудовується ідеальна модель профпідготовки фахівця. Але з багатьох причин цей ідеал запрограмованості професійного зростання особи є помилковим, тому що почасти не відповідає

ні закономірностям розвитку конкретної людини, ні особливостям її психодуховного світу. За Є.Климовим, більш природовідповідним є антропоцентричний підхід, у якому належне місце відводиться суб'єктності будь-якої професійної діяльності. Цікаву інноваційну програму підготовки психологів-дослідників пропонує і впродовж дванадцяти років реалізує науковий колектив під керівництвом проф. Фурмана А.В., в основі якого покладені вітакультурна методологія і теорія модульно-розвивального навчання [11; 13; 18].

Отож, поєднання принаймні цих трьох підходів, на наше переконання, дасть змогу науково спроектувати професійний шлях психолога як процес створення-реалізування плану поетапного досягнення мети, причому з урахуванням людського чинника (закономірності онтогенезу, особливості психосоматики, риси характеру та особистості, моделі реагування на докільця, стійка система уподобань, атитюдів, життєвих принципів і цінностей). Водночас треба зважати на те, що індивідуальна ситуація вибору професії (насамперед його „старт”) за всього персоніфікованого різноманіття має певну загальну структуру, або найвагоміші обставини, що спровокували абітурієнта до професійного самовизначення. Під час навчання у ВНЗ особистісні проекти студентів підлягають корекції, й насамперед під впливом суперечностей, які актуалізують певні сторони фахової спрямованості та відіграють роль значущих психорегуляторів усталеної професіоналізації. За провідний критерій успішного розв'язання цих суперечностей найкраще прийняти пошукову пізнавальну активність та самостійність студента у навчанні й у прокладанні професійного шляху від базової поінформованості до вершин власного саморозвитку [13; 15; 18]. Одним із похідних критеріїв усунення перешкод є готовність майбутнього психолога самостійно будувати нові проекти власного профудоскона-

лення за постійно змінних соціокультурних умов.

У пропонованому концептуальному форматі звернемося до класифікації особистої професійної перспективи, що запропонована Є.Климовим й системно обіймає такі умови-компоненти:

- усвідомлення цінності і суспільної користі праці;
- поінформування у світі обраної професії (макроінформаційна основа самовизначення);
- загальне орієнтування в соціально-економічній ситуації країни та прогнозування перспектив її зміни;
- усвідомлення необхідності професійної підготовки для повноцінного самовизначення і самореалізації;
- виділення далекої професійної мети (мрії) та її узгодження з іншими найважливішими життєвими цілями (сімейними, особистісними);
- виокремлення близьких і віддалених професійних цілей як етапів у досягненні глобальної мети;
- знання методичних засад і специфіки обраної спеціальності (мікроінформаційна основа самовизначення);
- уявлення про основні зовнішні перешкоди на шляху до особисто прийнятих цілей і завдань;
- освоєння ефективних методів (способів) здолаття зовнішніх перешкод;
- уявлення про внутрішні перешкоди (недоліки), які ускладнюють досягнення професійних цілей, а також знання своїх переваг, котрі сприяють реалізації намічених планів і перспектив;
- знання способів і прийомів самоподолання внутрішніх недоліків та оптимального використання здобутків, котрі сприяють підготовці до самостійного здійснення майбутньої профдіяльності;
- початок практичної реалізації особистої професійної перспективи і постійне удосконалення (корегування) накреслених планів з оперттям на принцип „зворотного зв'язку”.

Результатом адекватного прояву особистості у повсякденній діяльності є

стан готовності студентів-психологів до самостійного, свідомого обмірковування свого професійного майбутнього як суто раціонального проекту, так і раціо-емоційного, синтетичного. Ще у стінах вищого навчального закладу вони мають підтвердити свою професійна придатність, тобто виявити достатній набір тих психологічних і психофізіологічних особливостей, якого достатньо для досягнення ними за наявності спеціальних знань, умінь, норм і цінностей прийнятної ефективності психологічної роботи прикладного чи власне практичного характеру. Крім того, процес і результати останньої повинні бути пов'язані із задоволенням та зростанням самоповаги кожного студента.

Відтак професійна компетентність не тотожна з профпридатністю, тому що містить також внутрішнє мотивування, високорозвинені здібності і задоволення працею. Разом з тим і професійна придатність до психології – складне, динамічне утворення, котре формується тривалий час у процесі оволодіння різними видами психологічної роботи. Тут важливу роль можуть відіграти професіограми, що таксономічно фіксують найголовніші професійно-особистісні якості психолога. У будь-якому разі варто вказати на набір загальних, професійно значущих властивостей особистості, які повинні бути розвинені у будь-якого фахівця: розумова працездатність (обсяг і точність виконання роботи), вольова регуляція уваги (стійкість уваги), аналітичний характер мислення, зорова пам'ять, акуратність, гнучкість мислення, сумлінність у роботі з клієнтами, інтерес до трудового процесу, уміння ладнати з колегами, клієнтами (товариськість, контактність, емоційна стабільність), особиста схильність до роботи зі знаковими системами (наприклад, методи експериментальної психології).

В особистісних цінностях, як відомо, виявляється життєва позиція людини, її ідейна і моральна зрілість, розум і

воля, творчий запал і внутрішня культура, а стрижневими психологічними ознаками є самосвідомість, індивідуальність, саморегуляція, активність, котрі сукупно актуалізуються в конкретній окультуреній діяльності. Тому щоб побачити у студентові майбутнього психолога і спрограмувати процес його поетапного сходження до високої професійності педагогічному колективу вищого навчального закладу треба наповнити його соціальні – ділові, інформаційні, духовні – зв'язки і взаємини з високофаховим довіллям. Все це має конструктивно позначитися на індивідуальній свідомості кожного наступника, себто на системі його переконань, поглядів на природу і суспільство й водночас на думках, настроях, інтересах, потягах та бажаннях, врешті-решт на життєвій позиції і якості професійного самореалізування.

Змістовно діяльність і свідомість завжди перебувають у діалектичній єдності. Діяльне оволодіння професією неможливе поза участю свідомості, яка є загальним критерієм оцінки індивідом власних ціннісних орієнтацій, очікувань, цільових установок; дає змогу правильно орієнтуватися у довіллі, адекватно розуміти соціальні вимоги й на цьому підґрунті проектувати професійне сходження майбутнього психолога.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

1. Цінності – психосмислове утворення, яке формується на перетині мотиваційної сфери та світоглядних структур свідомості і в цьому контексті є найдієвішою категорією становлення соціально зрілої та духовно здорової особистості, її оптимального функціонування і реалізації природних потенцій у культурному форматі фахової діяльності.

2. Розгляд аксіосфери людини в ракурсі обрання професійного шляху і подальшої фахової діяльності дає змогу більш широко узагальнити категорії

профвідбору та виховних впливів педагогічного колективу вищого навчального закладу на становлення майбутніх спеціалістів-психологів.

3. Ціннісні орієнтації індивіда визначають способи привласнення духовної культури суспільства, перетворення соціальних вартостей у стимули і мотиви поведінки, конструктивне поле реалізації професійних якостей у спеціалізованій діяльності.

4. Ціннісно-нормативна система є орієнтиром при виборі способу дій, перевіряє і відбирає ідеали, вибудовує цілі, містить способи їх досягнення, оскільки відіграє роль важливої складової свідомості як окремої людини, так і суспільного загалу, їхнього вітакультурного досвіду в цілому.

5. Ціннісно-нормативне спрямування системи професійної підготовки студентів-психологів дає змогу цілеспрямовано і безперервно впливати на становлення конструктивних властивостей їхньої особистості, розвивати позитивну Я-концепцію, що забезпечує в майбутньому їх ефективну діяльність.

1. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности // Психологический журнал. – 1984. – Т.5, №5. – С. 63–70.

2. Арутюнян Л.А. Микросреда и трансформация общественных ценностей в ценностную ориентацию личности. – Ереван: Изд. пед. ун-та, 1979. – 123 с.

3. Битянова Н.Р. Психология личностного роста. – Л.: Наука, 1995. – 187 с.

4. Бубнова С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система // Психологический журнал. – 1999. – Т.20, №5. – С. 38–44.

5. Донцов А.И. О ценностных отношениях личности // Сов. педагогика. – 1974. – №5. – С. 23–35.

6. Зотова О.И., Бобнева М.И. Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции поведения // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Наука, 1975. – Вып. 2. – С. 31–39.

7. Карпенко З.С. Аксиопсихология личности. – К.: ТОВ МФА, 1998. – 216 с.

8. Кириллова Н.А. Ценностные ориентации в структуре интегральной индивидуальности

старших школьников // Вопросы психологии. – 1999. – №4. – С. 29–37.

9. Кларин М.В. Метафоры и ценностные ориентации педагогического сознания // Педагогика. – 1997. – №1. – С. 34–39.

10. Кун М., Макпартленд Т. Эмпирическое исследование установок личности на себя. Современная зарубежная социальная психология. Тексты / Под ред. Г.М.Андреевой, Н.Н.Богомоловой, Л.А.Петровской. – М.: МГУ, 1984. – 239 с.

11. Лазарук А.Ф. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні // Психологія і суспільство. – 2003. – №2. – С. 20–38.

12. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 15–26.

13. Модульно-розвивальна система як соціокультурна організація // Психологія і суспільство. – 2002. – №3–4. – 292 с.

14. Научитель Е.Д. Ценностные ориентации молодежи // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – №3. – С. 36–38.

15. Петрий П.В. Духовные ценности. – М.: Академия, 1998. – 114 с.

16. Полуэктова Н.М., Яковлева И.В. Проблемы диагностирования профессиональной пригодности к социальной работе // Вестник СПбГУ. – 1999. – №3. – С.47–58.

17. Филиппов А.А., Кондратьева Л.Л. Профессиональная ориентация и профессиональное самоопределение личности // Активность личности в общении и профессиональное самоопределение. – Л.: Прогресс, 1976. – С. 65–76.

18. Фурман А.В. Теорія освітньої діяльності як метасистема // Психологія і суспільство. – 2001. – №3. – С. 105–144; 2002. – №3–4. – С. 20–58.

19. Ядов В.А. (ред.) Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. – М.: Академия, 1979. – 84 с.

20. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Наука, 1975. – С. 89–105.

21. Kluckhohn C. Values and Value Orientations in the Theory of Action // Toward a General Theory of Action / Ed. by T.Parsons, E.Shils. – Cambridge, 1951. – P. 46-71.

22. Morris C.W. Varieties of Human Value. – Chicago, 1956. – 247 p.

23. Rokeach M. Beliefs, Attitudes, and Values. – San Francisco, 1969. – 326 p.